

Het nieuwe knutselen: laat kind zelf onderzoeken en creëren

Standaard knutselwerkjes? Dat past niet meer bij deze tijd, toch? Door tijdsdruk, leerdoelen en de manier waarop toekomstige pm'ers worden opgeleid, blijven we soms hangen in bekende patronen. Maar wat als we kinderen écht de ruimte geven om te ontdekken, onderzoeken en creëren? Niet door loslaten en "succes ermee", maar door bewust te kiezen voor een rijke, voorbereide omgeving waarin creativiteit mag groeien. Hoe pak je dat aan?

Kind ontdekt met echte materialen. Foto: Lindsey van den Pangaard

Sabine Plamper, cultuurpedagoog en auteur van het boek 'Begrijpen met je handen', en Lindsey van den Pangaard, atelierpedagoog en eigenaar van Kids Centre in Ens, zien al jarenlang hoe het niet moet. De pm'er of leerkracht bereidt een knutselwerkje voor de hele groep voor, knipt waar nodig zelf voor, helpt mee tijdens het maken van het werkje en is ook achteraf nog druk met het 'netjes afmaken' van alle werkjes. Kortom: de pm'er heeft haar handen er vol aan, het kind leert weinig tot niets, en wanneer je er als kind dan ook nog achter komt dat je minder goed kan kleuren, knippen of plakken dan de rest, daalt je eigenwaarde aanzienlijk. Niet voor niets wordt er wel gezegd dat we met deze manier van werken creativiteit eerder afleren dan aanleren.

‘Moet-werkjes’

Voorbedachte knutselwerkjes zijn meer voor ouders dan dat kinderen daar iets aan hebben, legt Sabine uit. ‘Volwassenen willen een mooi eindproduct, dat mee kan in de tas naar huis, en waarbij ook nog een of twee leerdoelen zijn getoetst. Daarom noem ik het ook wel “moet-werkjes” in plaats van knutselwerkjes. Kinderen worden verplicht mee te doen en zijn vaak snel klaar, omdat ze het saai vinden of juist te moeilijk, en hun plezier in iets maken neemt af.’ Ofwel: het creatieve proces van kinderen wordt platgeslagen met het maken van deze knutselwerkjes.

En dat is heel jammer. Juist als kinderen zelf bepalen wat ze gaan creëren en de ruimte krijgen hun eigen creatieve proces te doorlopen, ontstaan er een rijke ontwikkelmogelijkheden voor het kind. Dus weg van de klassikale knutselwerkjes en kleurplaten, maar hoe pak je dat aan? Want de vertrouwde manier van werken loslaten kan best spannend zijn, omdat de meeste pm'ers die nu in het vak werken zelf ook opgroeiden met het maken van klassikale knutselwerkjes, al dan niet passend bij thema's. Ook kan de pm'er weerstand voelen, omdat ze bang is voor troep en chaos op de groep.

Begin klein

Waar begin je? ‘Heel klein’, legt Sabine uit. ‘Ik adviseer altijd om heel klein te beginnen. Geef kinderen een klein kaartje en twee of drie stiften – of potloden, zoals de Stabilo Woody die ook voor de jongste kinderen heel geschikt zijn. Als je klein begint, kan het groeien. Kinderen kunnen met iets kleins beginnen en langzaam helemaal in de flow komen, waarbij ze of groter willen gaan werken of andere materialen erbij pakken. De regel daarbij is: start met droge materialen en bied later eventueel ook materialen als verf of water aan. Je ziet bijvoorbeeld dat kinderen die al snel afhaken bij stiften, wél helemaal los gaan met verf. En zo blijf je de materialen verrijken, waarbij je de interesses van het kind volgt en waar nodig faciliteert om het kind de gelegenheid te geven verder op onderzoek te gaan.’

‘Blijf weg van “mooi”’

Die non-verbale rol van de begeleider is erg belangrijk, zegt ook Sabine. In het verbale kan ook al snel een oordeel liggen, zoals ‘mooi’. Sabine: ‘Het is vaak goed bedoeld wanneer je reageert met ‘mooi’ op het werk van een kind, maar door een kind te vertellen dat je het mooi vindt, wordt er een waardeoordeel gegeven over wat een kind maakt. Iets kan dus mooi of lelijk zijn. En daarmee leg je de lat hoog voor een kind: een kind zal vervolgens proberen iets voor jou mooi te maken, waarmee alle onderzoek en het creatieve proces stopt. Terwijl het juist zo belangrijk is dat kinderen zelf merken: hier ben ik tevreden over, of hier ga ik nog eens wat langer mee aan de slag voordat het af is. Het is belangrijk dat je als pm'er aandacht geeft, zonder te sturen of oordelen. Laat een kind trots zijn creatie zien, reageer dan met een glimlach of knikje zodat kinderen zich gezien maar niet beoordeeld voelen. Roept een kind al snel dat het klaar is? Leg dan bijvoorbeeld een andere stift op tafel, of een kruidenschaar. Bied nog eens een leeg velletje papier aan, en kijk hoe het kind reageert. Het laat aan jou merken of het verder op onderzoek wil gaan, of dat het echt klaar is. Het mooiste is als een kind zich zo kan verliezen in het creatieve

proces, dat het zeker een half uur tot een uur geconcentreerd bezig is. Want dan is een kind echt aan het ontdekken en leren, verbanden aan het leggen en herhalen. Kortom: het kind zit in een flow; de optimale staat van leren. Dat is wat we willen.'

Chaos en troep

Een beetje troep mogen maken hoort bij het onderzoek en spel van kinderen. Hoe voorkom je dat het uit de hand loopt? Sabine. 'Je kan duidelijke regels maken met de kinderen over hoe zij met respect omgaan met materialen en met elkaar. Daarnaast adviseer ik altijd materialen zoals verf aan te bieden in kleine bakjes, waardoor het met die troep wel meevalt. Doordat je bewust nadenkt over het voorbereiden van de omgeving, voorkom je chaos. Ik adviseer wel altijd natte doekjes bij de hand te hebben, of geef kinderen zelf een doekje waarmee ze hun handjes of tafel kunnen schoonmaken als ze klaar zijn.'

Begrijpen met je handen

In 2012 verscheen het praktische boek **“Begrijpen met je handen – Een andere kijk op creativiteit”**, geschreven door Sabine samen met Annet Wetering, waarvan inmiddels een vierde, herziene druk, is. In dit boek wordt een andere kijk op het kind en creativiteit geschetst. En in 2023 kwam de Engelse vertaling op de markt: **“How Children Learn and Create Using Art, Play and Science – Understanding Through your Hands”**.

Atelierpedagoog

Sabine is ook medeoprichter van “Atelier in een Koffer”, waarmee ze onder meer trainingen geeft bij kinderopvanglocaties en de jaaropleiding tot Atelierpedagoog aanbiedt. Lindsey heeft deze opleiding gevolgd, vanuit een diep verlangen om op een andere manier aan de slag te gaan met creatieve processen in de kinderopvang. 'Ook ik leerde op school voorbedachte knutselwerkjes maken. In mijn werk in de kinderopvang merkte ik dat kinderen daar kort mee bezig waren, snel afgeleid raakten en geen plezier hadden bij het knutselen. Daarnaast was je er zelf drukker mee, qua voorbereiden en afmaken van de werkjes, dan dat de kinderen ermee bezig waren. Ik dacht: dit moet anders.' Inmiddels mag Lindsey zich atelierpedagoog noemen en neemt ze ook haar collega's mee in een andere kijk naar creatieve processen, die ze heeft opgedaan tijdens de opleiding. Hoe ga je nu te werk? 'In plaats van iets bedenken voor kinderen om te maken, bied ik kinderen nu de ruimte en materialen om zelf op onderzoek te gaan. Dit betekent niet dat we kinderen

volledig loslaten en ze zelf maar wat aanrommelen met materialen, maar we zorgen voor een inspirerende, voorbereide omgeving die rust uitstraalt en uitnodigt materialen te ontdekken en zelf “sporen” te maken; denk aan potloodkrabbels op papier, of met een vinger een spoor trekken door het zand of de verf. Van daaruit kan een kind weer een volgend spoor gaan volgen, en zichzelf verliezen in het proces. Een flow, noemen we dat. Je hebt als atelierpedagoog een alerte en tegelijk terughoudende rol. Je reikt geen ideeën aan wat kinderen kunnen gaan doen of maken, je laat ze zelf ervaren, maar kan wel benoemen wat er gebeurt wanneer ze bijvoorbeeld de gele verf met blauw mengen en er groen ontstaat. Zo verrijk je de ontdekking die een kind doet met taal, zonder het proces van het kind te verstoren.’

Voorbeelden van een voorbereide omgeving, waarbij meer minder is en de kracht van materialen centraal staat:

(de tekst gaat verder onder de foto's)

Foto's: Lindsey van den Pangaard

1 van 4 < >

De kracht van materiaal

Twijfel je waar je moet beginnen? ‘Kinderen willen graag met echte materialen aan de slag. Dek de tafel voor maximaal vier kinderen tegelijk, zoals in een restaurant, heel uitnodigend. Pak bijvoorbeeld twee perforatoren en wat stukjes wol of draad. Leg voor ieder kind enkele goed dikke en dunne stiften en een klein stevig A6 vel neer. Bied later enkele kleine bakjes verf en zand uit de zandbak aan. Wattenstafjes zijn bijvoorbeeld goede verrassende kwastjes, waarmee je de interesse van kinderen opnieuw kan prikkelen. Kinderen zullen verbaasd zijn en enthousiast aan de slag gaan.’ Vertrouw daarbij op de kracht van materiaal, besluit Sabine. ‘Materialen spreken tot de verbeelding. De kracht van materiaal is dat het kinderen uitnodigt om te onderzoeken en te ontdekken. Wanneer het de interesse van kinderen triggert, zie je dat die verveling zoals bij “moet-werkjes” verdwijnt en kinderen aan tafel blijven, gefocust op dat waar ze mee bezig zijn. In stilte, of ze zeggen wat ze zien of voelen waardoor andere kinderen weer geïnspireerd raken. Ga dan maar eens met

een lijstje met leerdoelen zitten. Je zal zien hoeveel je er tijdens zo'n proces kan afstrepen.'

En nu zelf aan de slag. Waar begin je?

1. Bereid de omgeving voor

Een goed ingerichte omgeving is inspirerend en rustgevend:

- Geen drukke tafelkleden
- Heldere, uitnodigende materialen (bijvoorbeeld pipetjes met een klein bakje water, zwarte rollerpennen, goed knippende scharen, neutrale stickers zoals cirkels, en een tip van Sabine: Stabilo Woody aquarel potloden)
- Begin met een klein formaat papier, bijvoorbeeld A6, waarmee kinderen mogen werken. Hang een groot vel papier aan de muur, of leg dit op de grond, voor kinderen die na een tijdje klaar zijn aan tafel en dan daar met grote bewegingen met bijvoorbeeld krijtjes kunnen werken

2. Laat los, maar niet helemaal

Vrij laten betekent niet 'zoek het maar uit'. Een rijke leeromgeving begint met een doordachte voorbereiding. Denk aan:

- Materialen in kleine bakjes aanbieden
- Beginnen met droge materialen (papier, white bord markers in rood en zwart, een perforator, stukjes wol) en voeg later natte materialen toe, zoals een bakje behanglijm met een lepe of bakje zand
- Beperkt aanbod op tafel, om overprikkeling te voorkomen

3. Van oordeel naar observatie

- Vermijd complimenten als 'mooi', 'prachtig' of 'leuk'. Geef een knikje of glimlach, of benoem wat je ziet: 'Je gebruikt blauw en rood tegelijk!'
- Observeer zonder te sturen. Kinderen ontwikkelen zich niet in hetzelfde tempo
- Geef ruimte aan beleving, fantasie en flow

Sabine en Lindsey hopen dat met deze tips er een kentering plaatsvindt in het landschap van de 'moet-werkjes'. Sabine: 'Het is best spannend om zo ineens heel open te werken. Maar kijk wat het met de kinderen doet. Zijn ze nieuwsgierig en betrokken? Geniet dan en wees alert op wat er allemaal gebeurt. Zijn kinderen snel klaar? Kijk dan hoe je ze met een verrassend ander materiaal of gereedschap kan uitnodigen om toch door te gaan. "Verwacht het onverwachte" is een helpend motto.'

Meer lezen over kind en creativiteit?